

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Aynur Turan

Hər bir xalqın ədəbiyyat tarixində elə şəxsiyyətlər olur ki, onların yaratdığı sənət möcüzələri əbədi olaraq qalır, neçə-neçə nəsillərin bədii zövqünü oxşayır. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi belə şəxsiyyətlərin adı və ədəbi irsi ilə sıx zəngindir. Onların hər birinin yaradıcılığı bir dünya olub, öz epoxasının həyatına güzgü tutmaqla həqiqətləri bizə çatdırır. Bunların içərisində görkəmli Azərbaycan şairi Hüseyn Cavidin xüsusi yeri vardır. Öz dəst-xətti ilə Azərbaycan ədəbiyyatında yeni mərhələnin, eləcə də mənzum dramın əsasını qoyan, sələf və xələflərinə bənzəməyən Hüseyn Cavid qəlbini dediklərini yazan, ömrü boyu həqiqətin əsiri olan, ancaq gözəlliyə tapınan qeyri-adi bir mütəfəkkir idi. Fəaliyyətini qəmi dastanını yazan şair H.Cavidin söykəndiyi həqiqətin bir mənası olub: xalqını azad, xoşbəxt, millətini birlikdə, vətəni isə sivil dövlətlərin sırasında görmək. Bu həqiqəti tapmaq və ona qovuşmaq yolunda Cavid dövrünün sərt qadağaları, sədləri ilə üzbaşılıq tapıb. Onun bədii düşüncəsi, yazılan sənət tariximizin əvəzsiz nümunələrindən biri idi. Həyat və yaradıcılığı, əsərləri və ədəbi mövqeyi ədəbiyyatşünaslıqda, bədii estetik fikir tarixində, dərslik, metodik vəsait və məqalələrdə geniş tədqiq olunan, öyrənilən böyük şəxsiyyət Cavid XX əsr Azərbaycan və dünya romantizminin görkəmli nümayəndəsi və gözəlliyi, həqiqəti dərk edənlər, yaşamaqla yanaşı yaşamağın sirlərini öyrədən dahillərlə bir sırada adlıcaqılən, millətin tərəqqi və nəcət yolunu sənəti və idrakı ilə dərk edən, çıxış yolunu göstərməyə çalışan sənətkarlardandır. Azərbaycan şairi fəzasının nadir ulduzu Cavidin əsərləri qədər həyatında da insanların mənəvi tərbiyəsinə təsir göstərən amillərin olması da yüksək mənəviyyət xəzinəsidir, insanları haqqa, ədalətə, doğruluğa və ən əsası, ruhani yüksəkliyə aparan yolun istiqaməti kimi dəyərli və qiymətlidir. 1882-ci ildə Naxçıvanın indiki Kəngərli Rayonunun Şahtaxtı kəndində ruhani ailəsində dünyaya göz açan dahi sənətkarımızın bu gün - dekabrın 5-də anım günüdür. Bu gün unudulmaz sözlər, sevdalı şair haqqında yetərinə fikirlər deyilib, məlumatlar verilib. Buna baxmayaraq biz də onun söz dəryasından damla alıb sizinlə bölüşmək istədik.

Onun sədası təkcə vətəndə deyil, dünyanın dörd bir yanına yayılaraq əzəmətli əks-səda vermişdir. Bu ölməz sənətkar haqqında tarixin müxtəlif dövrlərində görkəmli şəxsiyyətlərin söylədikləri fi-

Haqqı özünə, yaradıcılığı xalqa qaytarılan sənətkar

kirlər vardır:

Hüseyn Cavid Azərbaycan xalqını, onun mədəniyyətini, ədəbiyyatını, elmini yüksəklərə qaldıran böyük şəxsiyyətlərdən biridir. Onun yaradıcılığı və əsərləri Azərbaycan xalqının milli sərəvətidir. Onlar bu gün üçün, gələcək nəsillər üçün dərslik kitabıdır. Hüseyn Cavid Şerqin Şekspiri adlandırılır. Ancaq onu belkə də Höte ilə müqayisə etmək düzgün olardı. Əsərlərindəki fəlsəfi fikirlərinə görə, ola bilsin Cavid Şekspirdən də yüksək səviyyəyə qalxmış adamdır. Xalqımız, tariximiz nə qədər yaşayacaqsın, Cavidin irsi də o qədər yaşayacaqdır. Yaradığı əsərlər Azərbaycan xalqının milli sərəvətidir. Ulu öndər Heydər Əliyev. Dahi sənətkar, ölməz söz zadəganı Cavid bu il 141 yaşındadır. Vaxtın fəvqündən baxan mütəfəkkir yaşayır, çünki o, təkcə öz dövrünün deyil, bütün dövrlərin şairidir, öz dövründən bütün dövrlərə nur yayan günəşdir. Ədəbiyyatımızın sönməyən günəşi Cavid fəndi. Bəli, Hüseyn Cavid Azərbaycan ədəbiyyatının söz və fikir zadəganıdır. Daxili ləyaqəti sənət idealına son dərəcə uyğunlaşmışdır. Bəlkə də bu sənət ideali onun daxili ləyaqətini illər, on illər boyu formalaşdırmışdı. "Gözəllik nami-

na, sevgi namına" yazan böyük sənətkar öz sənət idealına xain çıxmıdı, onu satmadı. Sovetlər Birliyində totalitarizmin dəhşətli dövründə Hüseyn Cavid sosializmin "nailiyyətlər" indən yazmağı özünə rəva bilməmiş, Stalini, Azərbaycan ağalarını mədh etməkdən qətiyyətlə boyun qaçırmışdır. Ona görə də bu mətin şəxsiyyət Sibir buzlaqlarına, Maqadana sürgün edilmiş və 5 dekabr 1941-ci ildə İrkutsk vilayətinin Tayşet rayonunun Şevçenko kəndində həlak olmuşdur. Bəli, keşməkeşli həyat qəhrəmanı Cavid də tikanlı məftilin cızıb "yaraladığı", zəncirdən sallanmış açıq tunc kitaba adları həkk olunan yazıçılardandır. Günahsız müqəssirlərin adları ya-

lərinin təbliğat və təşviqat vasitəsi kimi baxırdılar, onlar verdiklərini qonorar, vəzifə və imtiyazlar müqabilində yazıçılardan məhz bolşevizmi təbliğ edən əsərlər tələb edirdilər. Bunun acı nəticəsi 1937-ci ildə Cavid kommunist istibdadının qurbanı oldu, yəni Cavid repressiyanın ilk qurbanlarından birinə çevrildi. Əlbəttə, 1937-ci ilin qanlı hadisələri qəfildən baş vermədi. Əvvəl-əvvəl bu hadisələrə hazırlıq tədbirləri görüldü. Ən amansız sellərdən, ən dəhşətli qarşıqalardan da betər olan həmin rejim - Stalin repressiyaları Azərbaycanın sayseçmə oğulları sırasında Cavid Əfəndini də beləcə apardıq

1937-ci il repressiyasına hazır-

Amansız hökmün qurbanı

1941-ci ildə 63 yaşlı şair İrkutsk vilayətinin Şevçenko qəsəbəsindəki həbs düşərgəsində ayaqlarının donması səbəbindən vəfat etdi. H.Cavid 1956-cı ildə bəraət aldı, 1982-ci ildə şairin nəşi ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü, təşkilatçılığı və göstərişi ilə Sibirədən gətirilib Naxçıvanda dəfn olunmuşdur. 1996-cı ildə Naxçıvan şəhərində əzəmətli məqbərə ucaldıldı. Gələcəkdə adının etiramla anılacağına görə H.Cavid ona həqarət edib gülənlərin, onu alçaltmaq istəyənlərin qarşısında sınımadı və məğrur səsinə ucaldıb dedi:

Mənə gülməkdəsiniz gərçi bu gün,

liq işlərinin görülməsində ədəbi tənqid xüsusi canfəşanlıq edir və mənfur rol oynayır. H.Cavidin sovet dövrünə qədərki əsərləri ağır mühakimə olunduğu kimi, 20-ci ildən sonra yazdıqları da ədəbi tənqidin kəskin hücumlarına məruz qalırdı. Cavid türk xalqlarının mənəvi birliyini diqqət mərkəzinə çəkməklə yalançı beynəlmiləçiliyə qarşı çıxır, mövzularını müxtəlif xalqların həyatından almaqla yalançı vətənpərvərliyi rədd edir. İnanmaq çətindir amma həqiqət budur ki, həm millətçi, həm də xalq düşməni kimi ittiham olunsun da, H.Cavid dönmədən öz yolu ilə gedir və bu yol onu vaxtsız ölümə aparmış oldu.

Var yarı sizlər üçün qorxulu gün. O zaman işlə ölənlər dirilər, Kim nə yapmışsa cəza çəkdirilər.

Onun həyatına belə amansızcasına son qoyulması xalqın daha bir düşüncə beyninin aradan götürülməsi, Azərbaycan elminə atılan güllə demək idi... "Məhəbbətdir ən böyük din" deyən, məqsədi vətəniyə, millətə fədakarlıqla xidmət etməkdən ibarət olan görkəmli şair və dramaturq H.Cavid öz dəst-xətti ilə Azərbaycan ədəbiyyatında yeni mərhələnin əsasını, eləcə də mənzum dramın bünövrəsini qoymuşdur.

Sələf və xələflərinə bənzəməyən Cavid ürəyi susdurulana qədər

Zaman gələcək yazılmamış əsərlərimə, qaranlıq zindanına xalqum da ağlayacaq. Tarixə, xalqa xeyir vermiş, vaxtından əvvəl itirilmiş günahsız, ləkəsiz zavallular üçün nə qədər təəssüf ediləcək

Hüseyn Cavid

İnqilabçı şair böyük Cavidin ölüm hökmünü İ.V.Stalin verdi: "Bu cənabları işçi sinfin düşmənləri kimi, vətənimizin xainləri kimi amansızcasına darmadağın etmək və onların kökünü kəsmək lazımdır". İ.V.Stalinin sözüne M.Bağirov dərhal "bəli" cavabını verdi: "Bir baxın, Yazıçılar İttifaqında kimlər əyləşmişdir? Vətən xainləri H.Cavid, M.Müşfiq, Ə.Cavad və başqaları. M.Bağirovun qurultaydakı çıxışından dərhal sonra adları çəkilən yazıçılar, eləcə də Cavid həbs olundu. İrəli sürülən ittihamlar təsdiq olunsun deyərək NKVD dustaqxanasında müxtəlif işgəncə üsullarından istifadə olunurdu: yuxusuz saxlamaq, xüsusi qurğulardan istifadə etməklə kameraya soyuq hava üfurmək, döşəməyə soyuq su buraxmaq, ailə üzvlərinin həbs olunacağı ilə hədələmək, gözlərinə güclü işıq salmaq və s. Bütün bu işgəncələrə baxmayaraq H.Cavid ona qarşı sürülən əsas ittihamları rədd etdi. O vaxt "günahı" nı boynuna alanları güllələyir, onların ailə üzvlərini isə həbs edirdilər. Məsələn, Ə.Cavadı, S.Hüseyni güllələmiş, xanımlarını, uşaqlarını həbs etmişdilər. H.Cavid "günahı" larını boynuna almamaqla ailəsini həbs olunmaqdan xilas etdi. Cavid həbs edilərkən Sibire göndərildi.

vicdanının dediklərini yazan və ömrü boyu həqiqətin əsiri olan, gözəlliyə tapınan bir mütəfəkkir idi. Cavid elə bir həqiqətin əsiri idi ki, o altın saraylara, daş zindanlara, vəhşi pəncərələrə, tikanlı məftillərə, dəmir qəfəslərə meydan oxuyurdu. Hüseyn Cavid elə bir həqiqətin aşığı idi ki, qumral gözəllərə, sevdalı könüllərə, parlaq sevgilərə, gülüməyən günəşə öz misraları ilə ağ yelkənlər kimi qanad açırdı... Qızıl yarpaqları, çiskinli havası, tutqun günləri ilə fərqlənən oktyabr ayı payızın başladığından xəbər verir. Qaribədir ki, bu ayın ömründə müxtəlif tarixi məqamlar, ad günləri, mərasimlər, seçkilər və s. yaddaşa ədəbi iz salır. Adətən, oktyabra "Cavidlər ayı" da deyirlər. H.Cavid məhz oktyabrın 24-də Naxçıvanda Abdulla Rasızadə ailəsində anadan olmuşdur. Maraqlıdır ki, ailənin bütün üzvləri məhz bu ayda dünyaya gəliblər. Oktyabrın 2-si şairin qızı Turan xanımın, 22-si oğlu Ərtəğrolun doğum günüdür. Sözlərini ədəbiyyatşünas, tənqidçi Əziz Şerifin fikirləri ilə tamamlamaq istəyirəm: "Hələ tarix Cavidə al vumayıbdır, şairimiz bir tərəfdə oturub əsərlərini yazır. Tarix isə qulaq asır və gözəylir. Şəksiz ki, tarix vaxtında onu sənət mühakiməsinə alacaq, təbiətin ona verdiyi qüdrət və istedadın hesabını istəyəcəkdir".

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur